Zofka Kveder

HANKA

prevedla Simona Semenič

Predgovor.

Ta roman sem pisala leta 1915. Poskušala sem opisati takratno razpoloženje za fronto; občutke, bojazni, trpljenje, strah in nemočno bridkost, ki je takrat trpinčila naše duše. Povedala sem, kolikor se mi je v izrednih razmerah zdelo sploh mogoče povedati. Nisem pisala zase, pač pa za javnost, in sicer v drugem letu vojne – to je treba upoštevati. Upala sem, da bo kljub vsemu knjiga izšla prej, ne pa šele zdaj.

Vojna še vedno besni. Vendar se je od tedaj veliko tega spremenilo. Res, revščina je še večja, pomanjkanje za fronto še strašnejše. Pred nami je četrta težka in lačna vojna zima. Naše trpljenje je večje – ampak zato je večje tudi naše upanje. Prišli bojo boljši dnevi! Odrešitev! Po preizkušnji svoboda za nas vse! Verjamem, močno verjamem, da je ta vojna, v kateri ljudje še vedno umirajo, zadnja vojna v zgodovini človeštva. Verjamem, da niti en narod ni zastonj prelival svoje krvi. Niti Poljaki niti mi Jugoslovani.

V Zagrebu, dne 1. decembra 1917.
Zofka Kveder.

Oktober 1914.

Prijatelj, prijatelj!

Kje ste? Kje naj Vas iščejo moje misli? Oh, tako sem žalostna in pobita. Prišla je velika povodenj in vse zalila s svojimi kalnimi vodami. Neki čudež me je rešil, me pljusnil nazaj domov, na moj mirni zeleni mali otok. In zdaj stojim tu in čakam, da vode usahnejo in da se odprejo poti, svobodne poti na vse strani sveta, po kopnem in po morjih. Do mojih bratov, do mojih sester in do Vas, prijatelj!

Ampak čakam zaman. Molk med nama je globok, zagoneten, poln skrivnosti.

Tu pri meni je nepopisno bogata jesenska lepota. Vinska trta rumeni po gričih in tam zgoraj na oddaljenih bregovih se pod svetlim, visokim nebom kot čarobna slika dvigajo temni gozdovi. Nobenega vetra ni, nobenega glasu, nobenega odmeva. Vrt je miren, zrak mehek in krotek kot nežno ljubkovanje. Mravlje hodijo po leseni mizi; neko pozno jesensko cvetje, če ni trava, sladko diši.

Vse je, kot je vedno bilo, lani in predlani in pred petimi, pred desetimi leti. Samo moje srce je nemirno in plaho in ne verjame, ne verjame več blagi, sanjavi idili okoli mene. Oči zrejo nekam daleč, daleč; vse moje bitje posluša, če bi bilo kaj slišati – kak grozljiv odmev.

Dvignile so se meje, ki so jih učeni ljudje z modrimi, rumenimi in rdečimi barvami zarisali na zemlje-

vid, da se bojo otroci v šoli naučili razlikovati med deželami in državami, dvignile so se meje visoko do neba. Ničesar ne spuščajo preko, niti ptice ne letajo čez, niti pozdravi ne sežejo čez, še misli obstanejo pred njimi, utrujene in zmedene.

Vojna je! Na tistih mejah, ki jih prej oko ni niti opazilo, so se z ene in z druge strani zbrali ljudje in bijejo strašne krvave bitke. In kot neusmiljen nož se je nekaj globoko zasekalo v naš narod in nas razdelilo v prijatelje in sovražnike. Tam Varšava, tu Krakov. Na našem srcu se dve cesarstvi bijeta za zmago.

Mojbog, prijatelj, ali naše matere v dolgih stoletjih naše preteklosti še niso prelile dovolj solza? Ali se ni prelilo dovolj naše krvi v vojnah, ki so divjale čez naše domove od severa do juga, od vzhoda do zahoda?! Mojbog, koliko smo v vsakem stoletju žrtvovali za naše upe, za katere ni izpolnitve. Ubogi moj narod, uboga moja Poljska!

Prijatelj! Moj oče je bil iz Varšave, moja mati pa iz Tater … Kako naj zdaj moje srce sodi med prijatelji in sovražniki! Iz našega gnezda smo kot ptice odleteli na vse strani. Dva brata in dve sestri so ostali na oni strani pri očetovi družini, mene in dva mlajša brata pa je po očetovi smrti mati odpeljala s sabo v svojo domovino in mi smo to deželo vzljubili iz vsega srca. Mojbog, zdaj pa sta dva moja brata na eni strani, druga dva pa na drugi. In Vi, prijatelj, tudi Vi ste ostali na oni strani. In tudi Vaša mati, Vaš oče, Vaši bratje.

Komu naj moje ubogo srce želi zmago, recite?!

Ah, ne, ne bom razmišljala o vojni. Ničesar, ničesar se ne nadejam od vojne. Moji znanci, moji tukajšnji

sorodniki, vsi se nečesa nadejajo, vsi od zmage naše države pričakujejo napredek in korist za naš ubogi narod. Sanjajo o novi Poljski, sanjajo o naši popolni združitvi in osvoboditvi. Ampak jaz ne verjamem v nič. Vsak se bori samo zase. Mi smo in na eni in na drugi strani samo podložniki, ki morajo ubogati, o sebi in svoji usodi pa ne odločamo.

Moj mož je Nemec, to veste. Da sem ga ljubila in spoštovala, tudi veste. Resnici na ljubo, med nama ni vse tako, kot bi moralo biti. Tega Vam nisem nikoli povedala, ampak mogoče ste zaslutili. Veste, prijatelj, niso samo dolga leta zakona kriva, da čar med dvema zbledi. Velikokrat sem premišljevala, zakaj je med nama toliko tujega; toliko molka. Jaz pogosto, prepogosto ne razumem njega, on pa ne mene. Tistega, kar je v meni najlepše, najgloblje, najsvetejše, mu ne morem dati, kajti zanj so to ničvredne malenkosti, otročje sanjarije, ki se resni ženski ne spodobijo. On ni videl cveta mojega srca, ni vohal vonja moje duše, ni slišal skrivne in čiste pesmi mojega bitja. Za to je slep in gluh. Toda prav tako tudi jaz ne razumem tistega, kar on sam v sebi najbolj ceni. Vem, da je pravičen, možat, delaven, pošten, da ima jeklen značaj, železno voljo in vztrajnost. Nikoli ne omahuje, vedno je zanesljiv, nikoli si ne premišlja. Ah, ampak vse je nekako preveč hladno, oglato, čvrsto in trdo. To mi je všeč, toda to ni tisto, kar na njem ljubim. Njegova pravičnost, ki jo odmerja glede na zasluge in ki nikoli ničesar ne odpušča, se meni zdi neusmiljena in brezčutna. On govori resnico, ampak njegova resnicoljubnost je brezobzirna in ostra kot nož. Meni

se pa zdi, da je tudi resnica lahko dobra, blaga, polna sočutja in usmiljenja. Zdi se mi, da je bolj dobro tisto srce, ki ljudem pomaga, najsi bojo dobri ali zli, kot tisto, ki jih obsoja in deli na dobre in zle. Moj mož pozna in ceni samo poštene in pravične ljudi in prezira vse, ki so se kdaj v čem zmotili. Človek, ki ima na sebi en sam madež, je zanj sceloma črn. On ljubi le tisto, kar je koristno, kar ima namen. Smisel vidi samo v stvarnosti, zanj nič drugega sploh ne obstaja. Tudi pri meni ljubi samo tisto, kar vidi in sliši. Všeč mu je, da sem, kot pravijo, lepa ženska, poštena in delavna. Toda tisto, kar je v meni, v moji duši, njega ne zanima. Ne vpraša, kaj mislim, kaj čutim. Jaz pa sem, kot Vi veste, bitje domišljije. Pri meni notranje življenje prevladuje nad stvarnostjo, jaz ljubim sanjarjenje, bajanje, govorjenje o lepih nepotrebnih stvareh. Težim k nečemu izven sebe, iznad sebe. On tega ne razume in ne mara. Pogovori, ki niso ravno p o t r e b n i, ga dolgočasijo. Kar ni nujno, mu je odveč in prezre. Zaradi tega, veste, prijatelj, so postale besede med nama suhe in siromašne. Že dolgo so brez topline, brez lepote, brez sijaja. Najino sporazumevanje se giblje samo okrog enih in istih banalnih potreb vsakdanjega življenja, vedno na isti način, tako v izreki kot v izrazu.

Ah, kako me je prej vse to utrujalo, kako sem se trudila, da bi med nama zgradila še kaj drugega, kaj lepšega, neko svetišče, kjer lahko duša tu pa tam slavi in se osveži. Že zdavnaj sem nehala s takimi poskusi. Že zdavnaj sem doumela, ugotovila, odkrila, kaj naju ločuje. To je razlika rodu; nekaj tako velikega,

tako močnega, da se ne da premostiti ali umakniti. Že dolgo več ne drezam v to; močnejše je od mene. Neizmerno, nepojmljivo močno. In tudi v mojih otrocih se je pojavilo, ravno tako nepremagljivo in trdo. Zato tudi moji hčeri nista m o j i hčeri na način, kot matere sanjajo in kot sem jaz sanjala, preden sem rodila in še potem, ko sta mi majhni in nemočni ležali na prsih. Zdaj vem, da nista samo moji, da sta tudi očetovi hčeri, da je v njiju veliko tistega, kar mi je pri njunem očetu tuje in hladno, in da mnogo tega, kar sem zaman bolestno iskala v duši svojega moža, tudi v dušah mojih otrok ni.

Da, to je razlika rodu.

Jaz sem Poljakinja, čistokrvna Poljakinja po rodu, vzgoji in čustvovanju. Moj mož je Nemec, tipični trdi Nemec. Moji hčeri pa sta hčeri Poljakinje in Nemca. Nista niti tako njegovi, kot bi hotel on, niti tako moji, kot bi želela jaz. Danes sta mi blizu, blizu, vsako njuno misel jima preberem iz oči; dan kasneje pa sta drugačni, ne poznam ju, ne razumem; rada bi se dotaknila njunih duš, vendar sta skriti, daleč.

Ta moja tiha tragedija je velika, prijatelj moj.

Mnogo sem že pretrpela zaradi nje. Mnogo o njej premišljevala. Vendar je nikoli nisem občutila globlje kot v tem času, v vojni.

Nikoli do zdaj nisem vedela, da je to nekaj tako gromozanskega: narod, jezik, rodna kri, čista in nepomešana kri.

Pravijo, da sem sodobna ženska, kulturna ženska. Veliko sem brala, veliko sem potovala. Bila sem v Rusiji, na Dunaju, v Berlinu, v Parizu, v Londo-

nu, v Italiji. Lahko rečem, da do neke mere poznam vso svetovno literaturo. Od svojega petnajstega leta sem skoraj vsako leto hodila na potovanja, videla sem evropske muzeje, galerije, razstave. V koncertnih dvoranah sem poslušala glasbo vseh narodov, v gledališčih sem občudovala prešteviline umetnice in igralce. Vsak narod, s katerim sem prišla v stik, me je z nečim navdušil, kajti vsak narod zasluži spoštovanje, vsak narod je velik. Pri vsakem narodu sem našla nekaj, kar me je privlačilo in kar sem vzljubila. Veliko sem videla, se veliko naučila. Kdor se seznani z vrlinami drugih, ne bo šovinist, ne bo povzdigoval svojih na račun drugih. Na ta način, moram reči, sem se izognila slabosti tolikih poljskih žena in mož, ki obsojajo vse, kar je tujega, in so iz poljstva ustvarili idol, ki ga slepo malikujejo in bognedaj, da na njem opaziš kako senco, kak madež. Ne, nisem bila slepa za naše napake, za našo neodločnost, prepirljivost, za jalovo, nekoristno, sentimentalno oboževanje praznega pojma poljstva med našim izobraženstvom in ne za duševno zaostalost našega ljudstva.

Oh, ampak zdaj, prijatelj, zdaj čutim, da sem Poljakinja kot še nikoli doslej. To čuti vsaka kaplja krvi v meni, vsaka celica mojih živcev. In ta naš siromašni poljski narod ljubim, kot ga še nikoli nisem ljubila. Njegove muke v tej strašni vojni občutim z bolečo silovitostjo.

Kateri narod je še tako nesrečen, kot je moj narod?! Usoda ga je zalučala med vzhod in zahod in najmočnejše države se ruvajo za njegova tla. Oh, to že dolgo niso več naša tla in nikoli več ne bojo. Eden nam

obljublja nekaj, drugi več, nihče pa vsega! Usoda nas je pahnila v dva, tri tabore in mi prelivamo kri v potokih. Ko bi jo vsaj zase! Ampak ne, ne zase! Dolgo smo bili hlapci drugih, močnejših narodov in to bomo ostali. Na naših prsih se bije boj, kdo bo gospodar nad nami. Da bi vsaj smeli opazovati od strani! Toda usoda nas je razdelila na desno in na levo, nam v roke potisnila ubijalsko orožje in tako se dogaja, da se brat bori proti bratu, vsak za svojega gospodarja.

»Če boste pridni, se bomo potrudili, da se vam zahvalimo,« mi je neki dan med pogovorom rekel moj mož, Nemec.

»Nemčija in Avstrija nam bosta omogočili samostojno državo, kajne?« sem vprašala v upanju, da mi bo vsaj on, moj mož, rekel tisto, kar želim slišati.

»Ne, to ne,« mi je odgovoril. »To se ne more zgoditi. Tudi ti moraš vedeti, da se mi, Nemci, borimo zase, ne za vas.«

»Saj se tudi mi Poljaki borimo! Za koga se borimo mi?!«

»Ne pozabi, da se borite z našim orožjem!« je odločno rekel moj mož. »Pod našimi zastavami!«

»In pod ruskimi!« je z zlobnim nasmeškom dodal gospod Berg, direktor nemške tovarne v nekem galicijskem mestu, ki je zaradi nevarnosti vojne ustavila proizvodnjo. Na postanku med potovanjem v Berlin je bil nekaj dni gost mojega moža, ker sta nekdanja tovariša z vseučilišča.

»Da, in pod ruskimi zastavami,« je za njim ponovil moj mož. »Toliko manj razlogov za nas Nemce, da bi se zaradi njih vznemirjali.«

Rekel je »zaradi njih«, ne »zaradi vas«, mene namreč ne šteje za pravo Poljakinjo. Jaz sem njegova žena in opažam, da ga zelo preseneča, ker so moja narodnostna čustva drugačna kot njegova …

Oh, prijatelj, kako sem sama!

Kje so časi, ko so me Vaša pisma bodrila, mi dajala moči in volje za delo?! Ko sem pogosto bivala v Krakovu, da bi v stari knjižnici delala izpiske za Vaše zgodovinske študije? Moja sobarica se čudi, da z Dunaja in iz Berlina, Pariza in Petrograda ne prejemam več nobenih debelih starih knjig in da je moja pisalna miza zaprta in nedotaknjena. Kaj se dogaja z drugim delom najinih »Novih prispevkov k zgodovini poljskega naroda«? Zdaj bi morali biti pravzaprav že v tisku in jaz bi pričakovala prve pole popravkov. Po uspehu, ki ga je požel prvi del, bi drugo knjigo mnogi sprejeli z velikim zanimanjem. To že zaradi avtorjev. Kazimir Staszyński in madame X. – Zlasti še po skrivnostnem uvodu k prvemu delu, ki ste ga Vi napisali brez moje vednosti in se bere kot kaka zgodbica. »Moja sodelavka je dama, ki ne pozna strasti današnjih književnikov in znanstvenikov – slavohlepja; zato želi ostati neimenovana. Če knjiga uspe, gre hvala v prvi vrsti njej, saj mi je dajala najboljše spodbude k delu in ga podprla s pomembnimi podatki.« In potem navedba poglavij, ki naj bi bila v celoti moja.

Oh, prijatelj, moram priznati, da sem tudi jaz prava ženska, saj zardim od ponosa in nečimrnosti vsakič, ko se spomnim tega Vašega slavospeva. Njegovo pretiranost najbolje poznam jaz sama. Vi, Vi, prijatelj,

se zahvaljujete meni za spodbude k vašemu delu, ko ste vendar Vi meni odprli vrata v to moje intelektualno notranje življenje, ki je mojemu bivanju dalo nov smisel.

Še veste, se še spomnite, kako sva se spoznala? Bila sem pri svoji materi v mali, mikavni vasici v Tatrah. Tam je stari samostan z bogato knjižnico. Rada sem brskala po starih listinah. Brez posebnega namena, tako, kot se berejo romani. Enkrat ste prišli Vi – mojbog, komaj pet let je od tega! –, da bi pregledali neki star, redek, dragocen rokopis. Bili ste na poti »v Evropo«, kot rečete pri Vas: na Dunaj, v Berlin, Švico in Pariz. Mislili ste, da Vam bom lahko razložila nekatere stvari. Ampak takrat se mi niti sanjalo ni o kakem sistematičnem znanstvenem delu. Srčno sem se nasmejala Vaši zmoti in Vam priznala, da sem popoln laik, samo skromna amaterka-začetnica zgolj sebi za razvedrilo. Kako ste me znali v kratkem pogovoru napotiti v samo bistvo stvari! Kako ste znali v meni vzbuditi zanimanje, me navdušiti za svoje delo, narediti iz mene svojo gorečo učenko. Že takoj, na samem začetku ste iz mene ustvarili svojo skromno sodelavko in pomočnico, da bi mi postala stvar ljubša in študij slajši. Tistikrat ste se z menoj pogovarjali samo nekaj ur. Ampak Vaša pisma s poti in potem kasneje iz Varšave so me bodrila, mi kazala pot in jaz sem stare listine, stare rokopise in knjige vzljubila z vso svojo dušo.

Svojemu možu sem takrat pripovedovala o vsem; o svojem študiju, o svojem novem delu, ki je na tako čudovit način začelo hitro polniti praznino mojega

do tedaj nekoristnega, brezdelnega življenja. Toda on me je poslušal zelo površno, kot poslušamo prijetno, ampak brezpomensko otroško čebljanje.

»Ah, meni je vseeno, s čim si krajšaš čas. Kak nov šport za dame … Vseeno. Moje sestre slikajo tihožitja. Mojo mamo je svoj čas veselilo vesti z biseri. Takrat je bil bidermajer, zdaj smo nekam modernejši …«

Prosila sem ga, da mi dovoli naročevati knjige.

»Zgodovinska dela … Hm. Nekoliko dražja so kot romani. Pa vendar cenejša, kot če bi si zaželela avtomobil. Tega ti še ne bi mogel dovoliti. Moji dohodki tega še ne dopuščajo …«

Tak, vidite, je bil tedaj moj pogovor z možem in on še danes ne ve, da je njegova žena tista neimenovana dama-sodelavka, o kateri so poljski časopisi pisali tako lepo in pohvalno, ko je izšla knjiga »enega najboljših mladih poljskih zgodovinarjev …« *Najina* knjiga, prijatelj!

Oh, kako je vse to daleč! Kako stara, silno stara je že »najina« knjiga! Nobenega smisla nima več, da bi izšel drugi del, saj življenje zdaj piše nove krvave strani v zgodovino našega naroda. Strašne strani, polne trpljenja, strašnega gorja, uničenja najlepšega dela naše uboge domovine … Naše domovine, naše zemlje, ki ni naša!

A kje ste Vi, prijatelj moj, kje?!

Ne vem, kam naj Vam pošiljam svoje misli.

Kje so moji bratje? Kje so sorodniki, prijatelji, moji znanci?! Kaj je z njimi? Mogoče so že omahnili v strašnih pohodih, mogoče so žejni in lačni, ranjeni,

ubiti? … Vsa Evropa je v vojni, kri se kadi na severu in jugu, na vzhodu in zahodu …

Zakaj vse to, prijatelj, zakaj?!

Ah, jaz ničesar od tega ne razumem in nočem razumeti.

Jaz sem ženska, uboga in nemočna. Moje srce je ustvarjeno za ljubezen in sočutje in se bolestno krči kot v nekih strašnih sanjah. To ni in ne more biti res! Zbudila se bom in nič od tega ne bo res. Mir bo. Lani sem bila z možem v Parizu, in Francozi so mu bili všeč, čeprav je Nemec. Še nedolgo tega sem brala Goetheja, pa dela Tolstoja, sodobne Francoze in celo povesti nekega Srba v nemškem prevodu. In vsi so bili blizu moji duši in od vsakega mi je ostalo nekaj globokega, toplega, lepega. Naši časopisi so hvalili nemške kemike in francosko sodobno umetnost, vse pravično in brez sovraštva. Zdaj pa se borijo vojske na vzhodu in zahodu in na tisoče topov bruha grozo, uničenje in smrt.

Oh, prijatelj, gorje nam!

Zdaj živim tu, daleč od mesta, in moj mož je edini, ki me obvešča, kaj se dogaja v svetu, zvečer mi kaže časopise in mi priporoči, kaj naj preberem. Nemške zmage v Belgiji, potop Lloydovega potniškega parnika *Gautscha* v Jadranskem morju – tudi jaz sem se pod čudovitim južnim nebom nekoč vozila na njem … Potem tu pri nas napadi Rusov, Daklova in Auffenbergova ofenziva … Oh, ubogi moj poljski rod, tvoje vasi gorijo, gorijo vsako noč! Tu pri nas in tam preko, moje srce pa se trga …

* * *

Oh, prijatelj, prijatelj moj! Ne bom toliko razmišljala o vojni, ne bom! Rada bi, da bi enkrat pozneje, ko se spet odprejo meje, ko bojo moja pisma spet lahko našla pot do Vas, z vedrim srcem brali te moje zapiske … Ampak kako naj bom vedra? Res, tu pri meni je lepo.

Lepo in mirno. Toda v zraku je nekakšna zla usoda, zla slutnja, nekakšna težka grožnja. Tako me je strah za Vas, prijatelj moj. Tudi na brate mislim in trepetam zanje. Vendar za Vas še bolj, bolj silno … Tistega najinega zadnjega pogovora ne morem pozabiti … In bojim se, strašno se bojim …

Oh, ne! Sonce danes tako krasno sije, vse naokrog je tako vedro. Danes me nič v naravi ne spominja na smrt. Ne bom mislila nanjo. Ni mogoče, da se ljudje tudi danes bojujejo! Ni mogoče, da tudi danes grmijo topovi, ko pa je tu pri meni vse tako nepopisno mirno in tiho, tiho. Ni mogoče, da ljudje tudi danes trpijo, da stokajo zaradi hudih ran, da krvavijo in umirajo … Nebo je tako čisto in visoko, zrak mehak kot otroška roka. Ne, danes niste v nevarnosti, prijatelj moj! Ne, danes ne!

Veste, kaj sem danes dopoldan brala? – Sveto pismo!

Da, Sveto pismo!

Želela sem pobegniti vojni, rešiti svojo dušo črnih misli, črnih slutenj. Nisem pobožna, vendar vem, da pobožni ljudje berejo to staro knjigo, kadar je njihovo srce nemirno, in da v njej najdejo podporo in

tolažbo. Pomislila sem, da bo morda pomagala tudi meni. Razprla bom knjigo – morda se bo odprla ravno tam, kjer je Rutina knjiga in Visoka pesem. Oh, potrebujem lepe besede, da utišajo moje skrbi, da me zazibljejo v drugi, lepši in boljši svet.

In razprem knjigo.

In berem: Esterina knjiga.

Tudi to, vidite, tudi to je bila vojna, pripoved o vojni. In pripoved o narodu.

Mogoče še niste brali pripovedi o Esteri, mogoče ste jo pozabili? Tako mi je bila všeč, da Vam moram navesti vsaj nekatere odlomke.

Začne takole:

»In zgodi se v dneh Ahasvera (to je tisti Ahasver, ki je kraljeval od Indije do Etiopije nad sto in sedemindvajsetimi pokrajinami) …«

Ta mogočni kralj je v tretjem letu svojega vladanja vsem svojim knezom in dvorjanom priredil veliko gostijo. Sedem dni je trajala gostija v Suzi, kraljevskem mestu, in povsod je bilo veliko razkošje. In pijačo so dajali iz zlatih sodov in bilo je je v izobilju. Sedmi dan je postal kralj Ahasver zaradi vina dobre volje in je dal poklicati kraljico Vasti, da bi pokazal ljudstvom in knezom njeno lepoto. Toda kraljica Vasti ni hotela priti; zaradi tega se je kralj močno razsrdil. Posvetoval se je s svojimi modreci, kaj bi po zakonu morali storiti s kraljico Vasti, saj ni izvršila, kar ji je bil ukazal kralj. Oni pa so dejali, da se ni pregrešila samo zoper kralja, temveč tudi zoper kneze in zoper vsa ljudstva vseh pokrajin kralja Ahasverja.

»Kajti to dejanje kraljice se raznese do vseh žen in bodo prezirale svoje može, ko se bo pravilo: Kralj Ahasver je velel kraljici Vasti, naj pride predenj, ali ni prišla! In še danes bodo kneginje v Perziji in Mediji, ki so slišale o kraljičinem dejanju, pravile isto vsem kraljevim knezom; odtod bode dosti zaničevanja in srda.«

In odločili so, »da ne sme Vasti priti več pred kralja Ahasvera. In kralj naj da njeno kraljevo dostojanstvo drugi, ki je boljša nego ona. In ko se zasliši kraljev razglas, ki ga izda, po vsej kraljevini njegovi (kajti je velika), bodo spoštovale vse žene svoje može, od velikega do malega.«

»... kajti poslal je liste v vse kraljeve pokrajine, v vsako pokrajino po njenem pismu in vsakemu ljudstvu po njegovem jeziku, da naj bode vsak mož v hiši svoji gospodar in govori po jeziku ljudstva svojega.«

* * *

Ali ni to čudovit uvod, prijatelj moj?

Nekaj veselega se mi je zasmejalo v srcu, ko sem brala, »da naj bode vsak mož v hiši svoji gospodar,« kajti žena mora ubogati in priti, ko jo mož pokliče, vedno, vedno, in tudi ko je »dobre volje od vina …«

Oh, prijatelj moj, jaz ne maram ubogati. Nikoli nisem marala ubogati. Nikogar. Današnje žene smo kljubovalne in rade p r i d e m o na željo svojega srca, ne pa na ukaz. Strogi kralj Ahasver in njegovi strogi modreci so me razveselili, ker ni dovolj, da po pokrajinah pošljejo ukaz, pa »bodo spoštovale vse žene svoje

može, od velikega do malega«. V meni se je prebudila globoka naklonjenost do kraljice Vasti, sodobne žene, ki ne uboga moža, dobrovoljnega od vina …

Torej sem se nasmehnila.

Ampak veste, prijatelj, ta nasmeh je bil skromen in kratek in hitro ga je zamenjalo resno spoštovanje do kralja Ahasverja in njegovih svetovalcev.

Čujte še enkrat: »... kajti poslal je liste v vse kraljeve pokrajine, v vsako pokrajino po njenem pismu in vsakemu ljudstvu po njegovem jeziku …«

Kako modri so bili kralji Stare zaveze! »Vsakemu ljudstvu po njegovem jeziku!«

Trije kralji kraljujejo nad našim poljskim narodom, ampak kateri, povejte, ukazuje in piše v našem jeziku? Res, prijatelj, že dolgo vem, da so bili tudi prej ljudje modri, pred sto in dvesto in petsto leti. Ampak težko mi je razumeti, da so bili kralji in ministri pred dva tisoč leti modrejši od današnjih!

Prijatelj moj, tako si želim, da bi se pogovarjala z Vami. Na dolgo, na široko … O čemerkoli, čemerkoli.

Da bi slišala Vaš glas, da bi Vi mene slišali. Da bi se nasmehnili, ko bi se jaz nasmehnila, in da bi se zresnila, ko bi me Vi resno pogledali s svojimi tihimi in globokimi očmi.

Prijatelj moj, zakaj ne sedite tu nasproti mene, da bi Vam lahko glasno prebrala to zgodbo o Esteri? Da bi ponovila kako besedo, krasno in težko, kot iz zlata. Da bi odložila knjigo na mizo, dodala kako misel, ki se mi poraja v glavi ob teh zvenečih, barvitih, prekrasnih stavkih.

Kako ste daleč! Kako ste nedosegljivi!

* * *

Poslušajte naprej!

»Tedaj mu reko hlapci kraljevi, ki so mu stregli: Naj se kralju poiščejo mladenke, device, lepega obraza;«

»in naj se pošljejo, de po vsih deželah zberejo lepe dekleta, device, in jih v mesto Susan perpeljejo, in denejo v žensko hišo pod roko Egeja, hramnika, ki je viši varh kraljevih žen, de žensko lepotijo prejmejo, in kar je sicer za njih rabo potrebniga;«

* * *

Poslušajte, kako to zveni: »naj žensko lepotijo prejmejo, in kar je sicer za njih rabo potrebniga …«

* * *

»in katera devica se bo priljubila kralju, ta bodi kraljica namesto Vaste. Ta nasvet se je zdel dober kralju, in storil je tako.«

»Bil je v gradu Susanu neki Jud, njega ime Mardohej, sin Jaira, sinu Simeja, sinu Kisa, Benjaminec,«

»Ta je redil Hadaso (ta je Estera), svojega strica hčer; zakaj ni imela ne očeta, ne matere. In ta mladenka je bila lepe postave in zalega obraza. In ko sta bila umrla njen oče in mati, si jo je Mardohej vzel za hčer.«

»… vzemo tudi Estero v kraljevo hišo pod varstvo Hegaja, varuha žen.«

»In ona mu je dopadla, in je milost našla v njegovih očéh. In zapovedal je hramniku, de bi se podvizal z

žensko snažnostjo, in ji dal njen del in sedem nar lepših deklet iz kraljeve hiše, ter njo in njene služabnice ozaljšal in nališpal.«

»Ko je prišla za vsako dekle vrsta, da gre h kralju Ahasvérju, ob koncu dvanajstih mesecev po predpisih za žene, ker je bil to redni čas za njihovo lepotičenje, šest mesecev z oljem mire, šest mesecev z balzamom in z drugimi ženskimi lepotili,«

» … tedaj je šla deklica h kralju;«

»Ko pa je prišla vrsta na Estero, si je pridobila milost v očeh vseh, ki so jo gledali.«

»In kralj je ljubil Estero mimo vseh žen, in pridobila si je naklonjenost in milost v očeh njegovih bolj nego vse device, tako da ji je posadil kraljičino krono na glavo in jo storil za kraljico namesto Vaste.«

»In ko so v drugič zbirali device, je sedel Mardohej med kraljevimi vrati.«

»Estera pa še ni naznanila rodovine svoje, ne ljudstva svojega, kakor ji je bil zapovedal Mardohej; kajti Estera se je ravnala po povelju Mardohejevem, kakor ko je bila v njegovi odgoji.«

* * *

Mardohej je sedeč med vrati slišal pogovore dvorjanov in tako zvedel, da se dva med njimi dogovarjata, da bi položila roke na kralja. Mardohej je to naznanil Esteri, Estera pa kralju. In tista dva, ki sta rovarila, so obesili na drevo.

Po teh dogodkih je kralj povzdignil Hamana nad vse ostale kneze, ki so bili pri njem. In vsi hlapci kra-

ljevi, ki so bili ob vratih, so se klanjali in se metali na tla pred Hamanom, kajti tako je bil kralj zaukazal. Edino Mardohej se ni klanjal niti se ni metal na tla. Hlapci so govorili Mardoheju: Zakaj prestopaš kraljevo zapoved? On pa jim je povedal, da je Jud.

»In ko je videl Haman, da Mardohej ne pripogiba kolen in se mu ne klanja do tal, se je ves razsrdil.«

»A zdelo se mu je premalo, da se loti Mardoheja samega; zakaj oznanili so mu, katerega ljudstva je Mardohej; zato je nameraval pokončati vse Jude, ki so bili po vsej kraljevini Ahasverovi, narod Mardohejev.«

»In Haman reče kralju Ahasveru: Neko ljudstvo živi razkropljeno in zase ločeno med ljudstvi po vseh deželah kraljestva tvojega, in njega postave so drugačne nego vseh ljudstev, in po kraljevih postavah se ne ravna; zato ni kralju v prid, če ga trpi.«

»Ako je kralju ugodno, piši, da naj ga pogube; in jaz odtehtam deset tisoč talentov srebra v roke tistim, ki oskrbujejo kraljeva opravila, da ga neso v kraljevo zakladnico.«

* * *

»In listi so bili poslani po hitrih slih v vse kraljeve pokrajine, da naj pokončajo, pomore in pogube vse Jude, mlade in stare, otročiče in žene, enega dne, na trinajsti dan dvanajstega meseca, ki je mesec Adar, in naj zaplenijo njih imetje.«

»Brzi sli so hitro šli po besedi kraljevi, ko je bilo povelje izdano v Susanu v palači. Kralj in Haman pa sta sedla, da pijeta, mesto Susan pa je bilo zbegano.«

»Ko je Mardohej zvedel, kaj se je zgodilo, raztrga svojo obleko in se ogrne z raševnikom in potrese s pepelom in gre ven v mesto ter vpije glasno in bridko.«

»In pride prav do vrat kraljevih; kajti nihče ni smel stopiti skozi vrata kraljeva, oblečen v raševnik.«

»In v vsaki pokrajini, kamorkoli je dospelo kraljevo povelje in njegov ukaz, je bila velika žalost med Judi, in postili so se in plakali in jadikovali ter mnogi so ležali na raševini in pepelu.«

* * *

In Mardohej sporoči Esteri, naj gre noter h kralju in ga prosi usmiljenja ter pred obličjem njegovim milo prosi za ljudstvo svoje.

»Nato veli Estera odgovoriti Mardoheju:

Pojdi, zberi vse Jude, ki bivajo v Susanu, in postite se zame, da ne jeste in ne pijete tri dni, ne dan, ne noč; tudi jaz s svojimi deklami se bomo enako postile. In potem pojdem noter h kralju, dasi ni po postavi; in ako poginem, naj poginem! – kajti Estere niso pozvali h kralju, in če bi kdorkoli, najsi bi bil mož ali žena, vstopil h kralju, ne da bi bil pozvan, bi ga po zakonu usmrtili.«

»In zgodi se tretji dan, da se Estera obleče v svoje kraljevsko oblačilo in stopi v notranji dvor kraljeve hiše, nasproti hiši kraljevi; kralj pa je sedel na svojega kraljestva prestolu v kraljevi palači, proti vhodu v hišo.«

»In ko je kralj zagledal kraljico Estero na dvoru stoječo, je dobila milost v očeh njegovih.«

* * *

»Tedaj ji kralj reče: Kaj ti je, kraljica Estera? in kaj je prošnja tvoja? Do polovice kraljestva ti bo dano.«

»Tedaj odgovori kraljica Estera in reče: Ako sem našla milost v očeh tvojih, o kralj, in ako se kralju vzvidi: Dano mi bodi moje življenje za prošnjo mojo in moje ljudstvo za željo mojo.«

»Zakaj prodani smo, jaz in ljudstvo moje, da nas pokončajo, pomore in pogube.«

»In deje kralj Ahasver in reče kraljici Esteri: Kdo pa je ta in kje je ta, ki ga je obvladalo zlobno srce njegovo, da to stori?«

»In Estera reče: Zatiralec in sovražnik je tale hudobni Haman.«

»In kralj veli: Obesite ga!«

»In Estera je zopet govorila pred kraljem ter je padla kralju pred noge in ga plakaje prosila, naj uniči zlobnost Hamana Agagejca in njegov naklep, ki ga je nasnoval zoper Jude.«

»In reče: Ako je kralju všeč in ako sem našla milost v očeh njegovih in se stvar vidi kralju prikladna in ako sem mu mila, naj se napiše, da se prekličejo listi z naklepom Hamana, sinu Hamedata, Agagejca, ki jih je napisal, da bi pogubil Jude po vseh pokrajinah kraljevih.«

»Ker kako bi mogla gledati nesrečo, ki zadene ljudstvo moje? In kako bi mogla videti pogubo rodovine svoje?«

* * *

Oh, prijatelj moj, poslušajte, poslušajte! »Ker kako bi mogla gledati nesrečo, ki zadene ljudstvo moje? In kako bi mogla videti pogubo rodovine svoje?«

* * *

Kralj Ahasver je dovolil Esteri in Mardoheju, da v njegovem imenu počneta, kar se jima zdi prav, dal jima je tudi svoj prstan, da bi z njim zapečatila pisma in ukaze kraljevim ljudstvom. In Estera in Mardohej sta naznanila kraljevim namestnikom in knezom in oblastnikom po pokrajinah:

»Da je kralj dovolil Judom po vseh mestih, da se zbero in branijo življenje svoje, da pokončajo in pomore in pogube vso vojno moč ljudstva in pokrajin, ki bi napadla nje, njih otročiče in žene, in da zaplenijo njih imetje enega dne po vseh pokrajinah kralja Ahasvera, namreč trinajstega dne dvanajstega meseca, ki je mesec Adar.«

»Tedaj so se zbrali Judje v mestih svojih po vseh pokrajinah kralja Ahasvera, da polože roko na tiste, ki so iskali njih nesreče. In nihče ni mogel stati pred njimi, zakaj strah pred njimi je obvladal vsa ljudstva.«

»In pobili so Judje vse sovražnike svoje z udarci meča in so jih pomorili in pogubili, in po svoji volji so ravnali s sovražilci svojimi.«

»In v gradu Susanu so Judje pobili in pomorili petsto mož.«

»Desetero sinov Hamana, sinu Hamedata, sovražnika Judov, so pobili, ali po plenu niso segli s svojo roko.«

»Drugi Judje pa, ki so živeli po kraljevih pokrajinah, so se zbrali in branili življenje svoje in si pridobili pokoj od svojih sovražnikov ter pobili petinsedemdeset tisoč sovražilcev svojih, ali po plenu niso segli s svojo roko[.]«

* * *

Prijatelj, ste slišali:

»Ker kako bi mogla gledati nesrečo, ki zadene ljudstvo moje? In kako bi mogla videti pogubo rodovine svoje?«

Kaj bo z n a j i n i m narodom, povejte mi? Že tretji mesec požigajo naše vasi, že tretji mesec se podirajo naše hiše, da se čeznje gradijo strelski jarki, poljske sirote pa tavajo po kraljevih pokrajinah in na tujih pragovih čakajo miloščine.

Toda v naših časih med našim ljudstvom ni lepe Estere, da bi se prikupila kralju Ahasveru namesto neubogljive Vasti in bi rešila naš rod. Poljsko ljudstvo nima modrega Mardoheja, ki bi ga združil in vodil. Trije kralji se trgajo za našo doto, tri države se na naši zemlji vojskujejo za naša mesta in naše vasi, naše reke in naša polja. Teptajo jo in pustošijo. V treh taborih služijo Poljaki, eden od bratov vidi rešitev na desni, drugi na levi; zmeda v našem narodu je velika. In ne samo od tujih rok, poljski sinovi ginejo tudi od lastnih. Kajti sin gre nad očeta in brat nad brata, taka

je naša usoda in taka je zapoved tistih, ki vladajo nad nami.

Kaj bo z nami, prijatelj moj?!

Kaj bo s Poljsko?

Poljska – prazna beseda brez vsebine in brez temelja! Poetičen pojem brez resnosti. Kajti Poljske že dolgo ni več. In morda je nikoli več ne bo …

In mi bomo kot Židje brez države in brez doma, brez domovine. Kot oni bomo brez pravic in zaničevani. In razkropili se bomo po Evropi in po svetu, kot so se Židje razkropili med tuje narode, vsem odveč in vsem v breme. In še več gospodarjev bo gospodovalo nad nami in poljska kri in poljska beseda bosta vredni še manj.

Gorje nam, prijatelj moj, gorje nam!

Znašli smo se pod nogami velikih narodov in ne moremo vstati. Bili smo kot lahkomiseln gospodar, ki je zapravil svoje imetje in svoje pravice in ostal pri novem gospodarju kot hlapec v svojem domu. Ubogati mora, kar mu ukažejo. Delati mora, vendar ne več v svojo korist. Dolgo že trpimo, dolgo že hiramo. Izginjamo, drobimo se, počasi, ampak vztrajno. Zdaj pa je tu vihar, ki vrtinči Evropo, in Bog ve, kaj bo ostalo od nas, ko vse potihne. Kaj nam bo prinesel, kaj odnesel?

Prijatelj moj, moje razmišljanje nima nobenega smisla, ampak ne morem mu ubežati.